

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Волуйко Оксана Миколаївна

УДК 159.9:351.741[(477)]

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГОТОВНОСТІ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ІННОВАЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

19.00.06 – юридична психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор **Євдокімова Олена Олександрівна**, Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра соціології та психології, завідувач

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор **Большакова Анастасія Миколаївна**, Харківська державна академія культури, кафедра психології та педагогіки, завідувач

кандидат психологічних наук, доцент **Ларіонов Станіслав Олександрович**, Національна академія Національної гвардії України, кафедра психології та педагогіки, начальник

Захист відбудеться 15 листопада 2019 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.04 в Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: проспект Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: проспект Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Автореферат розісланий 10 жовтня 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П.В. Макаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Інноваційна сторона є властивою не тільки правоохоронній, а й будь-якій іншій галузі, що динамічно розвивається. Увага до концептуалізації феномена поліцейських інновацій в Україні загострилася останніми роками у зв'язку із суспільним запитом на трансформацію поліцейських інституцій, перетворення їх на сервісну службу. Джерелом сучасних інноваційних процесів в поліціюванні є протиріччя, що виникають між динамічними змінами соціально-економічної ситуації в країні і певним консерватизмом використовуваних концепцій, методів і технологій правоохоронної діяльності, тому інноваційна діяльність в поліції перш за все спрямована на приведення правоохоронної галузі у відповідність до соціальних реалій. Поліція будь-якої сучасної держави функціонує в режимі постійної адаптації до соціальних процесів, що відбуваються в конкретних умовах місця і часу (Д. Швець). Системи поліції змушені трансформувати свої нормативно-правові бази, їх структури та їх практику так, щоб реагувати на виклики, нові загрози і нові правила, із якими вони мають справу (Дж. Кампін). Інновації виступають запорукою розвитку правоохоронного відомства, інструментом, який стає реальною зброєю у боротьбі зі злочинністю, відповідно, працівники поліції мають бути психологічно готовими до них.

Вивченням різноманітних ракурсів проблеми інноваційності займалося чимало науковців: В. Бочелюк, М. Бриткевич, О. Бикова, Б. Виноградов, В. Загвязинский, Н. Ільїна, В. Чудакова (інноваційні процеси в освіті), Ю. Карпова (соціологія інноватики), В. Ключко, Е. Галажинський (психологія інноваційної поведінки), М. Лапін (теорія і практика інноватики), О. Милославська (інноваційне мислення студентів). Правовим та психологічним аспектам нововведень у правоохоронній діяльності присвячено роботи О. Бандурки, І. Бандурки, В. Барка, О. Волошиної, О. Євдокімової, О. Землянської, З. Кісіль, І. Клименка, М. Костицького, В. Криволапчука, О. Кудерміної, М.В. Кузнецова, І. Ламаш, С. Ларіонова, В. Лефтерова, В. Луньова, В. Маркова, В. Медведєва, І. Охріменка, Я. Посохової, Л. Почебут, М. Саппи, В. Сокурєнка, О. Тімченка, О. Федоренко, О. Цільмак, В. Чернея, Д. Швеця та інших.

Проблемі психологічної готовності присвячено роботи М. Дьяченко, Л. Кандибович, Л. Казмиренко та ін. Переважну більшість досліджень психологічної готовності проведено у відповідності до конкретних суб'єктів та видів діяльності. Так, Н. Алексєєнко вивчала рівні психологічної готовності до інноваційної діяльності працівників Кримінально-виконавчої служби; О. Добрянський - готовність слідчих до професійної діяльності в екстремальних умовах; Ю. Норчук - психологічну готовність до професійно-службової діяльності майбутніх військовослужбовців; Н. Пенькова - психологічну готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності у процесі проведення антитерористичної операції; Р. Терьохін - психологічну готовність військовослужбовців до змін службової ситуації тощо. Не дивлячись на те, що феномен психологічної готовності фахівців різних правоохоронних професій тією чи іншою мірою вивчався науковцями,

дослідження готовності поліцейських до інновацій у професійній діяльності мають епізодичний характер, а психологічні чинники готовності працівників поліції до інноваційної діяльності в контексті реформування правоохоронної системи України ще взагалі не були предметом ґрунтовного наукового вивчення, що, власне, й обумовило вибір теми нашого дослідження «Психологічні чинники готовності поліцейських до інновацій у діяльності Національної поліції України».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» та «Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року», Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років (наказ МВС України від 16.03.2015 № 275), а також у контексті наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ за напрямом: «Психологічне, педагогічне та соціологічне забезпечення правоохоронної діяльності» (Державний реєстраційний номер 0113U008196).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол № 2 від 23 лютого 2016 року) та узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології Національної академії педагогічних наук в Україні (протокол № 4 від 26 квітня 2016 р.).

Мета дослідження: встановити специфіку психологічних чинників готовності поліцейських до інновацій у професійній діяльності та на цій основі запропонувати шляхи її оптимізації.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності працівників поліції до інновацій у професійній діяльності.
2. Вивчити особливості складових рефлексії поліцейських у структурі їх готовності до інноваційної діяльності.
3. Встановити специфіку поведінкових характеристик поліцейських (саморегуляції та стратегій долаючої поведінки) у контексті їх готовності до інноваційної діяльності.
4. Визначити особливості психологічної ресурсності поліцейських та специфіку її взаємодії з їх готовністю до інноваційної діяльності.
5. Виявити факторну структуру системи психологічних чинників готовності поліцейських до інноваційної діяльності.
6. Розробити психологічний тренінг з оптимізації психологічної готовності працівників поліції до інноваційної діяльності.

Об'єкт дослідження: психологічна готовність до інновацій у професійній діяльності.

Предмет дослідження: психологічні чинники готовності поліцейських до інновацій у діяльності Національної поліції України.

Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс теоретичних та емпіричних **методів** дослідження:

- теоретичні: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та статистичних дослідницьких даних, які представлені у науковій літературі (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3);

- емпіричні: у межах психодіагностичного методу були використані наступні методики: для виявлення компонентів психологічної готовності до інновативної діяльності було застосовано опитувальник «Психологічна готовність до інновативної діяльності» (В. Ключко, О. Краснорядцева) (підрозділи 2.2 – 2.4); для виявлення типу особистісної рефлексії було використано опитувальник «Дифференційний тип рефлексії» (Д. Леонтьєв) (підрозділ 2.2); для діагностики діяльнісної рефлексії було проведено тест рефлексії діяльності (В. Шадріков, С. Кургінян) (підрозділ 2.2); для визначення індивідуально – стильової саморегуляції – опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» (В. Моросанова); (підрозділ 2.3); здатність до самоуправління були визначено за допомогою опитувальника Н. Пейсахова (підрозділ 2.3); з використанням опитувальника вивчення копінг-стратегій С. Хобфолла у версії Н. Водоп'янової, О. Старченкової досліджувалися стратегії долаючої поведінки (підрозділ 2.3), опитувальник проактивної долаючої поведінки (Е. Грінгласс, Р. Шварцер, адаптація О. Старченкової) було використано для діагностики особистісних характеристик, що підготовлюють людину до проживання стресової ситуації і виходу з неї з підвищеними особистісними ресурсами (підрозділ 2.3); вивчення психологічної ресурсності здійснювалося із застосуванням опитувальника психологічної ресурсності особистості, автором якого є О. Штепа (підрозділ 2.4);

- методи математичної статистики: t-критерій Стьюдента (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 2.5) для незалежних вибірок (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 2.5), коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 2.5), кластерний аналіз за методом к-середніх (підрозділ 2.1) та факторний аналіз за методом головних компонент (підрозділ 2.6).

Емпіричною базою дослідження виступили працівники поліції середньої ланки у кількості 1072 осіб. Досліджувані були розподілені за трьома групами відповідно до рівня психологічної готовності до інноваційної діяльності. Групу з високим рівнем психологічної готовності до інноваційної діяльності склали 327 осіб, у групу із середнім рівнем увійшло 436 осіб, а 309 респондентів, які продемонстрували низький рівень психологічної готовності до інноваційної діяльності склали третю групу.

Теоретико-методологічною основою дослідження є принципи єдності свідомості і діяльності, детермінізму, системності (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв), підходи у вивченні особистості Б. Ананьєва, О. Асмолова, О. Бодальова, С. Максименка, В. Мясіщева, В. Слободчикова, принципи системного підходу в психології (Б. Г. Ананьєв, І. В. Блауберг, В.О. Ганзен, Б.Ф. Ломов, В.С. Мерлін, Г.П. Щедровицький та ін.); концепція інновативності О. Краснорядцевої та В. Ключка, базові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених щодо вивчення інновативності (Ю. Власенко, Е. Галажинський, А. Ніколлс, М. Ноулс, А. Скитович, В. Чудакова, Й. Шумпетер, П.Г. Щедровицький), наукові підходи до формування психологічної готовності до діяльності в умовах змін

(А. Большакова, О. Бондарчук, В. Івкін, О. Толков, Л. Карамушка, Н. Хмель, М. Москальов та ін.); принципи загальної психометрики та психодіагностики (А. Анастасі, Л. Бурлачук, О. Віноградов, Д. Наследов, В. Столін та ін.); концепції професіоналізму та психологічного супроводу діяльності правоохоронця (О. Бандурка, В. Барко, О. Євдокімова, О. Землянська, З. Кісіль, І. Клименко, М. Кузнецов, О. Цильмак та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі:
вперше:

- психологічну готовність працівників поліції до інноваційної діяльності розглянуто як налаштованість поліцейських на активну поведінку із впровадження інновацій у професійну діяльність, що базується на усвідомленні корисності і доцільності відповідних нововведень, та забезпечується комплексом психологічних чинників, серед яких: особистісна та діяльнісна рефлексія, саморегуляція та самоуправління, стратегії долаючої поведінки та проактивні копінги, психологічна ресурсність;

- визначено складові психологічної готовності поліцейських до інноваційної діяльності на когнітивному (теоретичні знання в галузі правової інноватики), емоційно-ціннісному (прийняття інновації як особистісної цінності, переконаність в необхідності працювати в інноваційному режимі і відповідальність за результати своєї праці) та поведінковому рівнях (практичні вміння та навички у використанні інноваційних прийомів, методів, засобів, технологій поліціювання);

- встановлено факторну структуру комплексу психологічних чинників готовності правоохоронців до інноваційної діяльності;

удосконалено:

- психологічні уявлення щодо механізмів функціонування феномену готовності до інноваційної діяльності;

набули подальшого розвитку:

- положення щодо специфіки таких психологічних чинників готовності правоохоронців до інноваційної діяльності як особистісна та діяльнісна рефлексія, саморегуляція та самоуправління, стратегії долаючої поведінки та проактивні копінги, психологічна ресурсність.

Практична значущість отриманих результатів підтверджується їх широким використанням в організації професійної підготовки поліцейських у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (акти про впровадження результатів наукового дослідження Львівського державного університету внутрішніх справ від 30.05.2019; Національної академії внутрішніх справ від 05.06.2019; Харківського національного університету внутрішніх справ від 21.06.2019).

Теоретичні та емпіричні напрацювання дисертаційного дослідження впроваджено у практичну діяльність психологів управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції України в Харківській області (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Головного управління Національної поліції України в Харківській області від 14.06.2019). Матеріали комплексного тренінгу з формування інноваційної

компетентності, який містить елементи формування конструктивних стратегій подолання стресу, навичок саморегуляції, удосконалення навичок професійної рефлексії тощо, використовуються в освітньому процесі Національного університету цивільного захисту України (акт впровадження від 04.07.2019)

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації оприлюднені на *Міжнародних науково-практичних конференціях*: «Актуальні проблеми підготовки кадрів і роботи з персоналом оперативних служб міліції», Київ, Національна академія внутрішніх справ, 2003; «Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку», Донецьк, 27-28 травня 2005 року; «Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку, Донецьк, 26-27 травня 2006 р.; Бочаровські читання: Харків, 13 квітня 2018 р.; Особистість, суспільство, закон: Харків, 25 квітня 2019 р.; *Всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Актуальні проблеми юридичної психології» Київ, НАВС, 29-30 вересня 2006 р.; «Теорія та досвід застосування тренінгових технологій у практичній психології», Київ, 20 жовтня 2005 року; Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України», Харків, 30 березня 2018 р.; «Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України», Харків, 3 квітня 2019 р.; *Міжвідомчий науково-практичній конференції* «Психопрофілактична робота з персоналом: науково-методичні та організаційно-практичні питання»: Київ, 28 лютого 2007 р.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у вісімнадцяти наукових публікаціях, серед яких шість наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з психологічних наук; одна стаття – в іноземному науковому виданні, а також десять тез – у збірниках доповідей науково-практичних конференцій та одна публікація, що додатково висвітлює зміст дисертації.

Структура дисертації визначається її метою та завданнями і композиційно складається з анотації, вступу, двох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (448 найменувань, з них – 64 іноземною мовою), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінки, з них основного тексту – 188 сторінок, робота містить 35 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його предмет, об'єкт і методологічні засади, сформульовано мету й основні завдання роботи, показано наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дослідження, вказано форми апробації його результатів, а також описано структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі «Теоретико- методологічні засади дослідження психологічної готовності поліцейських до інновацій» розкрито зміст понять інноваційна діяльність, інноваційна особистість, інноваційна компетентність; встановлено особливості та напрямки інноваційних процесів у діяльності Національної поліції України та проаналізовано підходи науковців до проблеми психологічної готовності до діяльності.

У підрозділі 1.1. розкрито психологічну сутність феномену інноваційності. Зазначено, що поняття інновація за своєю суттю є міждисциплінарним і його можна визначати в широкому сенсі як цілеспрямоване впровадження якісних змін, що помітно перетворюють реальну соціальну практику актуальної діяльності, завдяки чому вона починає реалізовуватися на принципово новому рівні (Н. Ільїна).

В ході аналізу наукових джерел виявлено, що розвиток інноваційної діяльності носить перманентний характер (періоди підйому змінюють періоди низької інноваційної активності). Інноваційна спрямованість у правоохоронній діяльності проявляється найчастіше в переломні моменти розвитку суспільства. Інноваційна діяльність передбачає введення нових норм, типів відносин, цінностей (Я. Полякова). У діяльнісному контексті інноваційність може проявлятися у формі прийомів, способів, засобів, методів, методик, технологій, що дозволяють впроваджувати у професійний процес нововведення (М. Бриткевич).

Розглянуто роль, що відіграє поліцейський професійний досвід, який, з одного боку, є сукупністю сценаріїв і технік вирішення професійних проблем; з іншого боку, він є перешкодою у сприйнятті поліцейськими нововведень в силу сформованих стереотипів, подолати які можна двояко: у випадку, коли інновації задаються ззовні (адміністративно), то потрібний бюрократичний тиск на поліцейського, щоб подолати ці стереотипи; якщо ж інновації стають особистісно значущими для поліцейського, то процес їх інтеріоризації відбувається природно.

Підрозділ 1.2 присвячений аналізу інновацій у діяльності Національної поліції України, які можна класифікувати за такими найбільш важливими напрямками: інновації в структурі; інновації в управлінні; інновації у формах і методах роботи; інновації у матеріально-технічному забезпеченні; інновації у системі відбору та підготовки кадрів; інновації у сфері соціального забезпечення та захисту; інновації в правовому статусі поліцейського тощо.

Нововведення у структурі Національної поліції України є кардинальними: новостворені підрозділи є більш якісними аналогами відповідних підрозділів міліції. Наприклад, «КОРД» («Корпус оперативно-раптової дії» прийшов на зміну спеціальним підрозділам міліції («Сокіл», «Грифон», «Беркут», «Титан» тощо). До новостворених підрозділів Національної поліції належить поліція діалогу, аналітичні підрозділи, підрозділи повітряного супроводу, кінна та мотополіція тощо.

Одна із визначальних відмінностей поліції від міліції полягає у критеріях оцінки діяльності окремих підрозділів цих правоохоронних органів. Згідно Закону України «Про Національну поліцію» саме рівень довіри населення до

поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Відтак, керівники поліцейських підрозділів мають застосовувати кардинально інші критерії оцінки роботи своїх підлеглих.

Інновації у формах і методах роботи полягають у запровадженні нових форм і методів реалізації поліцейських функцій: створення ситуаційних центрів; запровадження відеоаналітики; реалізації програм «Безпечне місто», «ПОЛіС» (Поліція і Спільнота); проведення експерименту щодо створення підрозділів детективів тощо. Прикладом використання новітніх аналітичних інструментів у боротьбі з економічною злочинністю може бути використання в процесі обробки інформації SWOT-та PESTEL-аналізів. Інновації у системі відбору та підготовки кадрів для проходження служби в підрозділах Національної поліції також знайшли своє втілення в новому Законі «Про Національну поліцію», який змінює підхід не лише до кадрових процедур, але й до інституту поліції в цілому, підвищуючи рівень суспільної довіри до неї.

Інновації в сфері соціального забезпечення та захисту працівників національної поліції (підвищення заробітної плати, компенсації за винайм квартир, розбудова системи фінансового лізингу на придбання власного житла тощо) покликані мінімізувати корупційні ризики та випадки вимагання та отримання неправомірної вигоди працівниками НП, водночас посиливши відповідальність за вчинення подібного роду злочинних діянь.

Одним із головних нововведень, які встановлює зазначений Закон «Про Національну поліцію», є переорієнтація характеру роботи даного органу влади - із карально-репресивного на сервісний.

Виявлено чинники, що стримують інновації в професійній діяльності поліції: правові - полягають у недосконалості або відсутності необхідних нормативно-правових актів, що визначають відповідні механізми реалізації інноваційних перетворень у професійній діяльності поліцейського; психологічні - полягають у протистоянні певним нововведенням окремих представників старої формації правоохоронців, вчиненні усіякого спротиву, оскільки вони працювали у старій системі (йдеться про міліцію) та звикли до застарілих форм та методів роботи; економічні - на впровадженні інновацій в діяльність поліцейських негативно позначаються недостатнє фінансування, застаріла матеріально-технічна база; організаційні - полягають у тому, що інноваційна діяльність поліцейських ще не організована на необхідному рівні.

У підрозділі 1.3. проаналізовано наукові підходи до визначення науковцями психологічної готовності особистості до діяльності, зокрема - інноваційної. Незважаючи на відмінності в розумінні суті психологічної готовності і контекстах аналізу даного феномену (структура, зміст, генезис, типологія та ін.), думка вчених сходиться в тому, що специфікою даного поняття є його інтегративність, що виражається в стабільності та узгодженості особистісних компонентів, що сприяють успішності професійної діяльності.

Виокремлюють такі структурні компоненти психологічної готовності до діяльності: усвідомлення своїх потреб, вимог суспільства або поставленого завдання; осмислення і оцінка умов діяльності, актуалізація досвіду, який пов'язаний з вирішенням завдань в минулому; усвідомлення цілей, вирішення

яких задовольнить потреби виконання завдання; прогнозування прояву своїх інтелектуальних, мотиваційних, емоційно-вольових процесів; оцінка співвідношення свого потенціалу і необхідності досягнення певного результату; концентрація сил відповідно до завдань і умов (М.І. Дьяченко, Л.О. Кандилович). Необхідною умовою здійснення інноваційної діяльності є готовність суб'єкта до сприйняття, осмислення, розуміння і на цій основі - до реалізації даної діяльності, а отже, мова йде про рефлексивний, когнітивний та поведінковий компоненти.

У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних чинників готовності поліцейських до інновацій у діяльності Національної поліції України» наведено характеристики методичного інструментарію, представлено процедуру формування вибірки, опис груп досліджуваних та отримані результати вивчення психологічних чинників готовності до інноваційної діяльності (ПГІД) у працівників поліції.

У дослідженні рефлексії у працівників поліції з різним рівнем ПГІД встановлені значущі відмінності як за показниками рефлексії діяльності, так і особистісної рефлексії (табл.1 та 2).

Таблиця 1

Показники рефлексії діяльності у працівників поліції
з різним рівнем ПГІД ($M \pm m$)

Шкали	1 група Високий рівень	2 група Середній рівень	3 група Низький рівень	t 1 - 2	t 1 - 3	t 2 - 3
Інформаційна основа діяльності	23.92 $\pm$ 0.81	13.57 $\pm$ 0.93	12.66 $\pm$ 0.58	8.39 ***	11.30 ***	0.83
Мотивація та цілепокладання діяльності	22.72 $\pm$ 1.09	22.67 $\pm$ 0.49	19,06 $\pm$ 1.14	0.04	2.32 *	2.91 ***
Прийняття рішень та здійснення діяльності	32.84 $\pm$ 1.96	22.66 $\pm$ 1.15	19.15 $\pm$ 1.04	4.48 ***	6.62 ***	1.54

Примітка: * - значущість $\leq 0,05$; ** - значущість $\leq 0,01$; *** - значущість $\leq 0,001$

Встановлено, що працівники поліції з високим рівнем ПГІД характеризуються більшою вираженістю здатності до рефлексії інформаційної основи діяльності та інформаційних ознак, що дозволяє організовувати діяльність відповідно до заданої мети та очікуваного результату, а також, більш досконалою здатністю до прийняття рішення та здійснення діяльності, що пов'язані із рефлексією проблемної ситуації, варіантів та принципів її вирішення, а також більш розвиненою рефлексією найбільш ефективного варіанту здійснення діяльності. Поліцейським з низьким рівнем ПГІД притаманною є менша здатність до рефлексії мотивів та цілей діяльності, що пов'язані з її змістом та очікуваними результатами, порівняно з першою та другою групами, котрі не виявляють відмінностей за цією складовою рефлексії діяльності.

Таблиця 2

Показники диференційних типів рефлексії у працівників поліції
з різним рівнем ПГІД ($M \pm m$)

Шкали	1 група Високий рівень	2 група Середній рівень	3 група Низький рівень	t 1 - 2	t 1 - 3	t 2 - 3
Системна рефлексія	36.26 $\pm$ 1.34	32.09 $\pm$ 2.11	27.06 $\pm$ 1.19	1.67	5.13 ***	2.08 *
Квазірефлексія	23.13 $\pm$ 2.08	22.04 $\pm$ 1.88	29.12 $\pm$ 1.31	0.39	2.44 *	3.09 **
Інтроспекція	22.78 $\pm$ 1.17	27.55 $\pm$ 1.74	26.66 $\pm$ 0.92	2.27*	2.61 **	0.45

Примітка: * - значущість $\leq 0,05$; ** - значущість $\leq 0,01$; *** - значущість $\leq 0,001$

Працівники поліції з високим та середнім рівнем ПГІД відрізняються більшою здатністю до продуктивної системної рефлексії, тоді як непродуктивна інтроспекція, спрямована на аналіз власних внутрішніх переживань та станів, є більш притаманною поліцейським із середнім та низьким рівнями ПГІБ, а непродуктивна квазірефлексія, орієнтована на об'єкти, котрі знаходяться за межами актуальної життєвої ситуації, є більш вираженою у представників групи із низьким рівнем ПГІД.

Отримані у групі поліцейських з високим рівнем ПГІД взаємозв'язки між ПГІД та рефлексією діяльності вказують на те, що ініціативність як готовність діяти в умовах невизначеності та готовність до змін, що відбиває установку на інновативність широкого кола життєвих ситуацій, зростають разом із посиленням здатності до рефлексії інформаційної основи діяльності ($r = 0,131$, $p \leq 0,05$ та $r = 0,126$, $p \leq 0,05$) та до рефлексії умов прийняття рішення та здійснення діяльності» ($r = 0,173$, $p \leq 0,01$ та $r = 0,118$, $p \leq 0,05$), а діяльність, що вимагає інноваційності, набуває більших переваг зі зростанням здатності до рефлексії мотивів та цілей діяльності ($r = 0,137$, $p \leq 0,05$). Група з низьким рівнем ПГІД, порівняно із першою та другою групами, демонструє відмінності у структурі взаємозв'язків між ПГІБ та рефлексією діяльності: готовність діяти в умовах невизначеності втрачає вираженість із посиленням рефлексії умов прийняття рішення та реалізації діяльності ($r = - 0,137$, $p \leq 0,05$), яке, в свою чергу, разом із розвиненням рефлексії інформаційної основи діяльності», супроводжується інгібіцією стратегій, орієнтованих та вибір інноваційних стратегій та оновлення практики життєздійснення ($r = - 0,181$, $p \leq 0,05$ та $r = - 0,119$, $p \leq 0,05$). Стосовно взаємозв'язків між ПГІД та особистісною рефлексією, у групі з високим рівнем ПГІД встановлено, що готовність до змін актуалізується як із пригніченням схильності до інтроспекції ($r = - 0,157$, $p \leq 0,01$) та квазірефлексії ($r = - 0,128$, $p \leq 0,05$), так із розвиненням системної рефлексії ($r = 0,136$, $p \leq 0,05$), яке, в свою чергу, супроводжується збільшенням ініціативності ($r = 0,198$, $p \leq 0,001$). У групі з низьким рівнем ПГІД встановлені лише від'ємні значущі взаємозв'язки, які відбивають зменшення переваг

інноваційних стратегі життєздійснення, яке відбувається разом із посиленням квазірефлексії ($r = -0,124$, $p \leq 0,05$) та ($r = -0,121$, $p \leq 0,01$).

У дослідженні індивідуально-стильової саморегуляції було встановлено, що поліцейські з високим рівнем ПГІД характеризуються більш вираженою саморегуляційною гнучкістю, яка дозволяє адекватно реагувати на зміну ситуації й успішно вирішувати поставлену задачу в ситуації ризику (7.97 ± 0.13). У групі з низьким рівнем ПГІД зафіксовано вірогідно менші розвиненість і стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки результатів (6.29 ± 0.22) порівняно з першою (7.34 ± 0.19 ; $t = 3.61$, $p \leq 0.001$) та другою (6.99 ± 0.27 ; $t = 2.01$, $p \leq 0.05$) групами.

У дослідженні здатності до самоуправління виявлено, що за шкалою «Аналіз суперечностей» показник у першій групі є вірогідно більшим порівняно з другою та третьою групами. За шкалами «Цілепокладання», «Критерій оцінки якості», «Прийняття рішення» встановлено, що показник у третій групі є вірогідно меншим у порівнянні з першою та другою групами, між якими не було виявлено вірогідних відмінностей. За шкалами «Самоконтроль» та «Корекція» показник у першій групі вірогідно перевищує показники, отримані у другій та третій групах, які не виявляють статистично значущих відмінностей за цією шкалою.

У першій групі всі компоненти психологічної готовності до інноваційної діяльності виявляють значущі додатні взаємозв'язки зі складовою індивідуально – стильової саморегуляції «Гнучкість» («Ініціативність», при $r = 0,161$, $p \leq 0,001$; «Переважання діяльності, що вимагає інноваційності», при $r = 0,103$, $p \leq 0,05$; «Готовність до змін», при $r = 0,154$, $p \leq 0,01$). Крім того, у цій групі шкала «Переважання діяльності, що вимагає інноваційності» додатково корелює на значущому рівні зі складовою індивідуально – стильової саморегуляції «Самостійність» ($r = 0,142$, $p \leq 0,05$), а шкала «Готовність до змін» - зі складовою індивідуально – стильової саморегуляції «Оцінка результатів» ($r = 0,208$, $p \leq 0,001$). У третій групі шкала «Ініціативність» виявляє значущі взаємозв'язки додатного характеру зі складовими індивідуально – стильової саморегуляції «Моделювання» ($r = 0,173$, $p \leq 0,01$) та «Програмування» ($r = 0,201$, $p \leq 0,001$).

Виявлено, що у групі поліцейських з високим рівнем ПГІД шкали «Ініціативність» та «Готовність до змін» виявляють значущі додатні взаємозв'язки з такими ланками самоуправління як «Аналіз суперечностей» ($r = 0,116$, $p \leq 0,05$ та $r = 0,173$, $p \leq 0,001$), «Прогнозування» ($r = 0,192$, $p \leq 0,001$ та $r = 0,114$, $p \leq 0,05$), а також «Корекція» ($r = 0,179$, $p \leq 0,01$ та $r = 0,189$, $p \leq 0,001$); шкала «Переважання діяльності, що вимагає інноваційності» додатково корелює на значущому рівні з чотирма ланками самоуправління: «Аналіз суперечностей» ($r = 0,202$, $p \leq 0,001$), «Планування» ($r = 0,168$, $p \leq 0,01$), «Прийняття рішень» ($r = 0,165$, $p \leq 0,01$) та «Самоконтроль» ($r = 0,203$, $p \leq 0,001$). Крім того, у цій групі встановлені значущі взаємозв'язки додатного характеру між шкалою «Ініціативність» та ланками самоуправління «Самоконтроль» ($r = 0,140$, $p \leq 0,05$) та «Цілепокладання» ($r = 0,192$, $p \leq 0,001$), а також, шкалою «Готовність до змін» та ланкою самоуправління «Критерій оцінки якості» ($r = 0,171$, $p \leq 0,01$). У групі з низьким рівнем ПГІД визначені значущі від'ємні взаємозв'язки між шкалою «Готовність до змін» та такими ланками самоуправління як «Критерій оцінки

якості» ($r = -0,133$; $p \leq 0,05$) та «Самоконтроль» ($r = -0,144$; $p \leq 0,05$), а шкала «Ініціативність» від'ємно корелює на значущому рівні з ланкою самоуправління «Прогнозування» ($r = -0,128$; $p \leq 0,05$).

У дослідженні стратегій долаючої поведінки було визначено, що поліцейським з високим рівнем ПГІД більш притаманною є схильність до використання асертивних дій та до вступу до соціального контакту (21.35 ± 0.71 та 22.55 ± 0.78) порівняно з другою (19.04 ± 0.51 ; $t = 2.64$, $p \leq 0.01$ та 20.11 ± 0.63 ; $t = 2.43$, $p \leq 0.05$) та третьою (17.98 ± 0.84 ; $t = 3.06$, $p \leq 0.001$ та 19.14 ± 0.91 ; $t = 2.85$, $p \leq 0.01$) групами. Поліцейські з низьким рівнем ПГІД відрізняються менш вираженою схильністю до пошуку соціальної підтримки (17.81 ± 0.59), на відміну від представників першої (22.29 ± 0.74 ; $t = 4.73$, $p \leq 0.001$) та другої (21.24 ± 1.01 ; $t = 2.93$, $p \leq 0.01$) груп.

У дослідженні проактивних стратегій долаючої поведінки було визначено, що поліцейські з високим рівнем ПГІД характеризуються більш вираженою схильністю використовувати рефлексивне подолання (29.58 ± 0.78), превентивне подолання (27.11 ± 0.86) та пошук інструментальної підтримки (20.17 ± 0.63) порівняно з другою (26.01 ± 0.91 ; $t = 2.98$, $p \leq 0.001$; 24.22 ± 0.79 ; $t = 2.47$, $p \leq 0.01$ та 18.06 ± 0.81 ; $t = 2.06$, $p \leq 0.05$) та третьою (25.24 ± 0.62 ; $t = 4.38$, $p \leq 0.0001$; 23.59 ± 0.28 ; $t = 3.89$, $p \leq 0.0001$ та 17.64 ± 1.03 ; $t = 2.10$, $p \leq 0.05$) групами, які не виявляють вірогідних відмінностей у показниках. У поліцейських з низьким рівнем ПГІД схильність до використання проактивного подолання є вираженою менше (33.76 ± 0.29), а до пошуку емоційної підтримки – більше (12.85 ± 0.41), на відміну від першої (37.79 ± 1.40 ; $t = 2.03$, $p \leq 0.05$ та 10.68 ± 0.94 ; $t = 2.12$, $p \leq 0.05$) та другої груп (35.91 ± 1.03 ; $t = 2.01$, $p \leq 0.05$ та 11.34 ± 0.52 ; $t = 2.28$, $p \leq 0.05$), котрі за означеними шкалами вірогідних відмінностей не демонструють.

Вивчення взаємозв'язків ПГІД свідчить про те, що у групі з високим рівнем ПГІД шкала «Ініціативність» на значущому рівні додатково пов'язана з копінг-стратегією «Вступ у соціальні контакти» ($r = 0,118$, $p \leq 0,05$), шкала «Переважаюча діяльність, що вимагає інноваційності» виявляє значущі взаємозв'язки від'ємного характеру з копінг-стратегіями «Обережні дії» ($r = -0,174$; $p \leq 0,01$) та «Маніпулятивні дії» ($r = -0,167$; $p \leq 0,01$), шкала «Готовність до змін» додатково корелює зі шкалами «Асертивні дії» ($r = 0,124$; $p \leq 0,05$) та «Пошук соціальної підтримки» ($r = 0,138$; $p \leq 0,05$).

У групі з низьким рівнем ПГІД шкала «Готовність до змін» виявляє від'ємні значущі взаємозв'язки з копінг-стратегіями «Вступ до соціального контакту» ($r = -0,141$, $p \leq 0,05$), «Пошук соціальної підтримки» ($r = -0,128$; $p \leq 0,05$) та «Маніпулятивні дії» ($r = -0,136$; $p \leq 0,05$).

Стосовно взаємозв'язків ПГІД та проактивних стратегій долаючої поведінки, виявлено, що у першій групі як ініціативність, так і готовність до змін набувають більшої вираженості із розвиненням рефлексивного подолання ($r = 0,147$, $p \leq 0,05$ та $r = 0,133$, $p \leq 0,05$). Крім того, ініціативність зростає із посиленням здатності до стратегічного планування ($r = 0,125$, $p \leq 0,05$), а готовність до змін – з актуалізацією схильності до пошуку інструментальної підтримки ($r = 0,142$, $p \leq 0,05$). Діяльність, що вимагає інноваційності, у цій групі

набуває більших переваг із розвиненням здатності стратегічного планування ($r = 0,118$, $p \leq 0,05$) та превентивного подолання ($r = 0,134$, $p \leq 0,05$). У третій групі з розвиненням здатності до рефлексивного подолання ініціативність збільшується ($r = 0,148$; $p \leq 0,05$), а діяльність, що вимагає інноваційності, втрачає переваги ($r = - 0,134$; $p \leq 0,05$). Ще два значущих взаємозв'язки, зафіксовані у цій групі, відбивають послаблення ініціативності, яке відбувається із поглибленням спрямованості на пошук емоційної підтримки» ($r = -0,126$; $p \leq 0,05$), та деструкцію переваг діяльності, що вимагає інноваційності, яка супроводжується збільшенням зорієнтованості на пошук інструментальної підтримки» ($r = - 0,132$; $p \leq 0,05$).

У дослідженні психологічної ресурсності було встановлено, що поліцейські з високим рівнем ПГІД, на відміну від представників другої та третьої груп, відрізняються більшою відкритістю до взаємин та більшою здатністю до підтримки інших; є більш здатними творчо вирішувати ситуації, що вимагають адаптації; більш схильними вважати справедливість сутнісною характеристикою своєї особистості; більш орієнтованими на збагачення та розкриття власного потенціалу. Поліцейським з низьким рівнем ПГІД, порівняно із досліджуваними першої та другої груп, притаманною є менша здатність як до поповнення ресурсів, так і власне до їх оновлення, а також, менш досконале вміння витратити, докладати і вкладати ресурси для успішної життєдіяльності.

У дослідження взаємозв'язків психологічної ресурсності та ПГІД у групі з її високим рівнем було встановлено, що шкала «Ініціативність» на значущому рівні додатково пов'язана зі шкалами «Впевненість у собі» ($r = 0,188$, $p \leq 0,001$), «Успіх» ($r = 0,156$, $p \leq 0,01$), «Відповідальність» ($r = 0,132$, $p \leq 0,05$), «Знання власних психологічних ресурсів» ($r = 0,243$, $p \leq 0,001$), «Вміння оновлювати ресурси» ($r = 0,127$, $p \leq 0,05$) та «Вміння використовувати ресурси» ($r = 0,171$, $p \leq 0,01$). У цій групі шкали «Переважання діяльності, що вимагає інноваційності» та «Готовність до змін» додатково корелюють на значущому рівні зі шкалами «Віра у добро» ($r = 0,174$, $p \leq 0,01$ та $r = 0,168$, $p \leq 0,01$), «Самореалізація у професії» ($r = 0,179$, $p \leq 0,01$ та $r = 0,122$, $p \leq 0,01$). Крім того, шкала «Переважання діяльності, що вимагає інноваційності» виявляє значущий додатний взаємозв'язок зі шкалою «Робота над собою» ($r = 0,174$, $p \leq 0,01$), а шкала «Готовність до змін» додатково пов'язана на значущому рівні зі шкалами «Допомога іншим» ($r = 0,127$, $p \leq 0,05$), «Знання власних психологічних ресурсів» ($r = 0,189$, $p \leq 0,001$), «Вміння використовувати ресурси» ($r = 0,129$, $p \leq 0,001$). У групі з низьким рівнем психологічної готовності до інноваційної діяльності між шкалою «Ініціативність» та шкалою «Впевненість у собі» встановлено значущий додатний взаємозв'язок ($r = 0,174$; $p \leq 0,01$), та значущі від'ємні взаємозв'язки – зі шкалами «Віра у добро» ($r = - 0,129$; $p \leq 0,05$), «Відповідальність» ($r = - 0,133$; $p \leq 0,05$) та шкалою «Знання власних психологічних ресурсів» ($r = - 0,127$; $p \leq 0,05$), котра, крім того, від'ємно корелює на значущому рівні зі шкалою «Переважання діяльності, що вимагає інноваційності» ($r = - 0,119$; $p \leq 0,05$) та «Готовність до змін» ($r = - 0,123$; $p \leq 0,05$).

Застосування методу факторизації головних компонент і алгоритму Varimax обертання (з нормалізацією за Кайзером) дозволило виявити характерні

для кожної групи констеляції найбільш значущих для функціонування ПГІД психологічних характеристик.

У групі з високим рівнем ПГІД було виділено три фактори, які охоплюють 68,98 % дисперсії. Фактор 1 охоплює 34,18 дисперсії та включає в себе наступні шкали: «Доброта до людей» (0,866), «Прийняття рішень» (0,862), «Мотивація та цілепокладання діяльності» (0,817), «Знання власних психологічних ресурсів» (0,806), «Програмування» (0,782), «Аналіз протиріч» (0,775), «Прагнення до мудрості» (0,731), «Допомога іншим» (0,714), «Прогнозування» (0,634), «Агресивні дії» (-0,620), «Системна рефлексія» (0,617), «Самоконтроль» (0,601), «Критерій оцінки якості» (0,571), «Моделювання» (0,539), «Імпульсивні дії» (-0,535), «Цілепокладання» (0,533), «Відповідальність» (0,513), «Превентивне подолання» (0,507). Зміст цього фактору відбиває взаємопосилення значущих для діяльності конструктивних психологічних характеристик, яке супроводжується інгібіцією неконструктивних копінг-стратегій. Фактор 2 охоплює 19,49 % дисперсії та складається з наступних шкал: «Ініціативність» (0,862), «Гнучкість» (0,839), «Впевненість у собі» (0,818), «Пошук інструментальної підтримки» (0,807), «Вступ до соціального контакту» (0,756), «Вміння оновлювати ресурси» (0,714), «Інтроекція» (-0,669), «Готовність до змін» (0,641), «Успіх» (0,628), «Оцінка результатів» (0,574), «Маніпулятивні дії» (-0,526). Фактор 3 охоплює 15,31% дисперсії та вміщує шкали: «Інформаційна основа діяльності» (0,869), «Прийняття рішення та реалізація діяльності» (0,865), «Переважання діяльності, що вимагає інноваційності» (0,816), «Вміння використовувати ресурси» (0,793), «Рефлексивне подолання» (0,712), «Робота над собою» (0,677), «Планування» (як компонент здатності до самоуправління) (0,612), «Самостійність» (0,593), «Корекція» (0,550), «Уникнення» (-0,553), «Квазірефлексія» (-0,524). Змістовне наповнення другого та третього факторів свідчить про зростання ініціативності та готовності до змін (фактор 2), а також, посилення установки на інновативність широкого кола життєвих ситуацій (фактор 3), котрі поєднуються із посиленням окремих складових рефлексії діяльності, саморегуляції, здатності до самоуправління, копінг-стратегій, психологічної ресурсності, а також, зі зменшенням спрямованості на рефлексію внутрішніх переживань (фактор 2), та інгібіцією схильності до уникаючої поведінки та спрямованості рефлексії на сторонні переживання.

У групі з середнім рівнем ПГІД було виділено п'ять факторів, які охоплюють 70,27 % дисперсії.

Фактор 1 охоплює 25,05% дисперсії та включає наступні шкали: «Впевненість у собі» (0,831), «Творчість» (0,825), «Робота над собою» (0,817), «Системна рефлексія» (0,803), «Знання власних психологічних ресурсів» (0,771), «Вміння оновлювати ресурси» (0,761), «Вміння використовувати ресурси» (0,757), «Превентивне подолання» (0,736), «Програмування» (0,732), «Інформаційна основа діяльності» (0,694), «Прийняття рішення та реалізація діяльності» (-0,673), «Моделювання» (0,659), «Проактивне подолання» (0,652), «Стратегічне планування» (0,639), «Мотивація та цілепокладання діяльності» (0,619), «Корекція» (0,616), «Прийняття рішень» (0,597), «Аналіз протиріч»

(0,574), «Прогнозування» (0,539), «Обережні дії» (0,527), «Планування» (як ланка саморегуляції) (0,506). Отже, у цій групі дефіцитарність рефлексії умов прийняття рішення та реалізації діяльності, а також, зростання схильності до унікаючої поведінки, може виступати перешкодою для розвинення низки важливих для здійснення діяльності психологічних характеристик. Фактор 2 охоплює 12,28% дисперсії, сюди входять такі шкали: «Доброта до людей» (-0,856), «Допомога іншим» (-0,832), «Ініціативність» (0,726), «Успіх» (0,623), «Агресивні дії» (0,655). Тобто, ініціативність набуває більшої вираженості зі втратою значущості компонентів психологічної ресурсності гуманістичного змісту, фокусуванням на досягненні успіху та зростанням схильності до агресивних дій як шляху вирішення проблемних ситуацій. Фактор 3 охоплює 12,17% дисперсії та включає шкали «Критерій оцінки якості» (0,849), «Квазірефлексія» (0,792), «Прийняття рішень» (-0,526), «Уникнення» (0,806) та «Самоконтроль» (0,635). Таким чином, цей фактор відбиває зменшення здатності до прийняття рішень, яке відбувається із розгортанням процесів вироблення критеріїв оцінки якості діяльності, посиленням схильності до роздумів про сторонні проблеми, підвищенням самоконтролю та актуалізацією унікаючої поведінки. Фактор 4 охоплює 11,29% дисперсії та включає в себе наступні шкали: «Готовність до змін» (-0,791), «Інтроспекція» (0,826), «Оцінка результатів» (-0,851), «Прагнення до мудрості» (-0,516). Отже, відповідно до змісту цього фактору, готовність до змін як складова ППІД втрачає вираженість із поглибленням інтроспекції, спрощенням процесу оцінювання результатів діяльності та згладженням орієнтації на освіченість та побудову власної картини світу. Фактор 5 охоплює 9,48% дисперсії, складають його такі шкали: «Переважання діяльності, що вимагає інноваційності» (-0,847), «Вступ до соціального контакту» (0,769), «Маніпулятивні дії» (0,656), «Пошук емоційної підтримки» (0,562). Зміст даного фактору свідчить про те, що стратегії, пов'язані з генерацією інноваційних форм поведінки та діяльності, втрачають вираженість із посиленням схильності до вступу до соціального контакту, до пошуку опори у вигляді емоційної підтримки та до використання маніпулятивної поведінки для вирішення проблемних ситуацій.

У групі з низьким рівнем ППІД було виділено чотири фактори, які охоплюють 72,21 % дисперсії.

Фактор 1 охоплює 28,96% дисперсії та включає такі шкали, як «Успіх» (0,887), «Самоконтроль» (0,861), «Знання власних психологічних ресурсів» (0,852), «Системна рефлексія» (0,741), «Планування» (як ланка саморегуляції) (0,816), «Превентивне подолання» (0,758), «Інформаційна основа діяльності» (-0,707), «Аналіз протиріч» (0,642), «Прогнозування» (0,635), «Планування» (як компонент здатності до самоуправління) (0,627), «Прийняття рішень» (0,592). Функціонування даного фактору віддзеркалює пригнічення низки психологічних характеристик, важливих для здійснення діяльності, котре супроводжується посиленням рефлексії інформаційної основи діяльності, що характеризують умови діяльності. Фактор 2 охоплює 18,87% дисперсії та складається з таких шкал: «Пошук соціальної підтримки» (0,849), «Інтроспекція» (0,827), «Квазірефлексія» (0,791), «Агресивні дії» (0,705), «Пошук інструментальної

підтримки» (0,682), «Пошук емоційної підтримки» (0,669), «Уникнення» (0,553), «Асоціальні дії» (0,514). Таким чином, із поглибленням інтроспекції та квазірефлексії відбувається посилення стратегій долаючої поведінки, які полягають у пошуку соціальної, інструментальної та емоційної підтримки, актуалізації агресивних дій та уникаючої поведінки. Фактор 3 охоплює 13,93% дисперсії та складається зі шкал «Ініціативність» (0,818), «Переважання діяльності, що вимагає інноваційності» (-0,809), «Маніпулятивні дії» (0,801), «Віра у добро» (-0,731), «Асертивні дії» (-0,762), «Критерій оцінки якості» (-0,639), «Цілепокладання» (-0,516). Отже, ініціативність збільшується, а інноваційна діяльність втрачає переваги зі змінами окремих складових долаючої поведінки, психологічної ресурсності, здатності до самоуправління, а саме: зі зростанням схильності до маніпулятивних дій та зменшенням вираженості асертивної поведінки, зменшенням віри у справедливість, розмиванням критеріїв якості здійснюваної діяльності та її цілепокладання.

Фактор 4 охоплює 10,45% дисперсії та включає такі шкали, як «Проактивне подолання» (0,863), «Оцінка результатів» (0,807), «Рефлексивне подолання» (0,713) «Стратегічне планування» (0,604), «Обережні дії» (0,581). Змістовне наповнення цього фактору відбиває посилення копінг-стратегій, пов'язане із розвитком процесу оцінювання неузгодженості результатів діяльності з її метою.

На ґрунті результатів, що були отримані на теоретичному та емпіричному етапах дисертаційного дослідження, розроблено комплексний тренінг для працівників поліції, метою якого є розвиток та оптимізація ПГІД. Програма тренінгу розрахована на 54 години та передбачає вирішення наступних питань: формування та розвиток рефлексії діяльності та особистісної рефлексії, удосконалення процесів саморегуляції та самоуправління, актуалізацію психологічної ресурсності, підвищення конструктивності та проактивності долаючої поведінки, розвиток компонентів ПГІД та забезпечення їх збалансованості. Тренінг розроблений для роботи у межах підвищення кваліфікації працівників поліції та передбачає можливість специфікації його змісту з урахуванням особливостей контингенту.

ВИСНОВКИ

У дисертації встановлено специфіку психологічних чинників готовності поліцейських до інновацій у діяльності Національної поліції України. Підсумок проведеного теоретичного аналізу та одержані у дослідженні емпіричні дані дозволили сформулювати низку теоретичних та емпіричних висновків.

1. Психологічну готовність працівників поліції до інноваційної діяльності розглянуто як налаштованість поліцейських на активну поведінку із впровадження інновацій у професійну діяльність, що базується на усвідомленні корисності і доцільності відповідних нововведень, та забезпечується комплексом психологічних чинників, серед яких: особистісна та діяльнісна рефлексія, саморегуляція та самоуправління, стратегії долаючої поведінки та проактивні копінгі, психологічна ресурсність. Визначено особливості інноваційної діяльності у сфері поліціювання: інноваційна діяльність Національної поліції - це

основний механізм модернізації правової галузі в контексті загальних соціально-економічних змін, що відбуваються в країні; інноваційна діяльність базується на тісному зв'язку між правоохоронною теорією і практикою; безперервний процес модернізації поліцейських практик вимагає від правоохоронців постійного пошуку нових технологій роботи, що відповідає тенденціям розвитку та запитам суспільства; будь-які інновації поліціювання потребують постійного моніторингу, об'єктивного експертного оцінювання та організаційної підтримки. Виявлено чинники, що знижують рівень ефективності впровадження інновацій у діяльність поліції: відчуття безглуздості або недостатньої корисності виконуваної діяльності; низький рівень мотивації; мала усвідомленість доступного досвіду; необізнаність щодо сутності та технологій впровадження інновацій.

2. Емпіричним шляхом встановлено, що високий рівень ПГІД відбивається у більшій вираженості рефлексії інформаційної основи діяльності, рефлексії прийняття рішень та цілепокладання, меншій вираженості інтроспекції, а також, посиленні складових ПГІД, яке відбувається із удосконаленням компонентів рефлексії діяльності, системної рефлексії та пригніченням інтроспекції та квазірефлексії. Низький рівень ПГІД виявляється у меншій вираженості рефлексії мотивів та цілей діяльності та системної рефлексії, більшій вираженості квазірефлексії, та в удосконаленні складових рефлексії діяльності та посиленні квазірефлексії, що супроводжується інгібіцією складових ПГІД. Кількість кореляцій, що досягають рівня значущості, у першій групі є вдвічі більшою порівняно з другою та третьою групами, що свідчить про більшу задіяність процесів рефлексії у функціонуванні ПГІД.

Визначено, що високий рівень ПГІД виявляється у більшій здатності створювати суб'єктивну модель ситуації, адекватно оцінювати та контролювати хід і результати діяльності, швидко вносити зміни у систему саморегуляції та самоуправління, а також у тому, що зі зростанням саморегуляційної гнучкості посилюються всі складові ПГІД, інноваційна діяльність набуває більших переваг з удосконаленням процесів моделювання та збільшенням самостійності, готовність до змін підвищується із розвитком здатності до оцінювання ходу та результатів діяльності, здатність до самоуправління є більш задіяною у функціонуванні ПГІД, зростання якої відбувається із розвиненням численних ланок самоуправління. Низький рівень ПГІД відбивається у меншій здатності до цілепокладання, до вироблення стійких критеріїв якості здійснюваної діяльності та до переходу від плану до дій; зростанні ініціативності разом із актуалізацією процесів моделювання та програмування. Для цього рівня характерним є те, що здатність до самоуправління є не тільки найменш задіяною у функціонуванні ПГІД, але й демонструє від'ємні зв'язки з нею: деталізація критеріїв оцінки якості діяльності та посилення самоконтролю супроводжується інгібіцією готовності до змін, а ініціативність втрачає вираженість із розгорненням процесів прогнозування на ґрунті аналізу минулої та наявної ситуації. Середній рівень ПГІД, порівняно із низьким, характеризується меншою гнучкістю та меншою здатністю до орієнтування в ситуації. Він транслюється через зростання ініціативності разом із розгорненням процесів програмування, поглибленням

орієнтації на вибір інноваційної діяльності разом із удосконаленням процесів моделювання та збільшенням самостійності, збільшенням готовності до змін разом із деталізацією уявлень щодо умов діяльності та збагаченням здатності оцінювати виконання діяльності. На відміну від високого, характерним для середнього рівня ПГІД є те, що здатність до самоуправління менш активно взаємодіє з ПГІД. З інтенсифікацією процесу переходу від плану до дій зростають готовність до змін та ініціативність, яка набуває більшої вираженості зі збільшенням здатності до створення суб'єктивної моделі ситуації. Інноваційна діяльність набуває переваг із посиленням самоконтролю діяльності, та втрачає їх із деталізацією змісту показників, за якими буде здійснюватися оцінювання успіхів в реалізації плану.

Емпіричне вивчення стратегій долаючої поведінки виявило, що високий рівень ПГІД виявляється у схильності більш активно шукати інструментальної підтримки, використовувати асертивні дії, вступ до соціального контакту, превентивне та рефлексивне подолання; в актуалізації складових ПГІД із посиленням продуктивних копінг-стратегій та інгібіцією непродуктивних. Характерним для середнього рівня є те, що із розвиненням копінг-стратегій складові ПГІД як набувають більшої вираженості, так і втрачають її. Зокрема, ініціативність зменшується зі зростанням орієнтації на пошук соціальної підтримки та здатності превентивного подолання, та збільшується зі збільшенням здатності до стратегічного планування; готовність до змін знижується із фокусуванням на пошуку емоційної підтримки, вступі до соціального контакту та збільшенням схильності до використання уникаючої поведінки; діяльність, що вимагає ініціативності, стає більш привабливою із зростанням схильності до асертивних дій та здатності до стратегічного планування. Низький рівень ПГІД відображається у більшій схильності шукати емоційної підтримки та меншій зорієнтованості на проактивне подолання та пошук соціальної підтримки. Цей рівень знаходить своє вираження у розвиненні здатності до рефлексивного подолання разом із підвищенням ініціативності та зменшенням привабливості діяльності, що вимагає інноваційності, зменшенні ініціативності із посиленням зацікавленості у пошуку емоційної підтримки, фокусування на пошуку інструментальної підтримки, що супроводжується деструкцією переваг діяльності, що вимагає інноваційності. Високий рівень відбиває оптимальність взаємодії ПГІД та копінг-стратегій, середній рівень - суперечливість такої взаємодії, низький – дефіцитарність взаємодії ПГІД та копінг-стратегій.

4. Встановлено, що високий рівень ПГІД характеризується більшою вираженістю низки складових психологічної ресурсності, які відбивають відкритість до взаємин та здатність до підтримки інших; спрямованість на творче вирішення ситуацій, котрі обумовлюють необхідність адаптації; впевненість, що справедливість є однією із стрижневих характеристик своєї особистості; бажання розвивати певні якості, які допоможуть в повному обсязі розкрити власний потенціал, а також актуалізацією ПГІД, яка відбувається із посиленням численних компонентів психологічної ресурсності.

Низький рівень ПГІД транслюється через менш розвинуте вміння

оновлювати та використовувати власні психологічні ресурси, через невелику кількість значущих різномодальних взаємозв'язків з психологічною ресурсністю, зміст яких розкривається у наступному: ініціативність зростає як із посиленням впевненості в собі, так і з послабленням впевненості в тому, що справедливість виступає сутнісною рисою власної особистості, обмеженням ресурсного змісту відповідальності, скороченням знань власних психологічних ресурсів, збагачення яких, в свою чергу, поєднується з інгібіцією переваг діяльності, що вимагає інноваційності та готовності до змін.

Специфіка різних рівнів ПГІД виявляється також у кількості кореляцій, що досягають рівня значущості (високий рівень – чотирнадцять, низький – шість), та їх змісті. Високий рівень знаходить свій вираз через активне взаємопосилення ПГІД та психологічної ресурсності, низький – відбиває як обмеженість такої взаємодії, так і деструктивний її зміст.

5. Визначено факторну структуру ПГІД у поліцейських з різним її рівнем. У першій групі виявлено три фактори, у другій - п'ять, у третій – чотири фактори, що свідчить про ступінь інтегрованості досліджуваних феноменів, яка у першій групі виявилась найбільшою. У поліцейських з високим рівнем ПГІД актуалізація складових ПГІД супроводжується посиленням конструктивних психологічних характеристик. У другій групі складові ПГІД набувають більшої вираженості не тільки із удосконаленням конструктивних психологічних характеристик, а також зі зростанням психологічних проявів, що мають неконструктивний характер, та зі зменшенням тих якостей, що віддзеркалюють гуманістичну спрямованість особистості. У поліцейських з низьким рівнем ПГІД її функціонування супроводжується як посиленням, так і послабленням конструктивних психологічних характеристик, що може свідчити про певну некритичність у розумінні себе як носія інновацій, а також, зростанням внеску неконструктивних психологічних чинників.

6. Виходячи з емпіричних даних, отриманих у дослідженні, розроблено комплексний тренінг для працівників поліції середньої ланки, спрямований на розвиток та оптимізацію психологічної готовності до інноваційної діяльності. Запропонований тренінг містить вправи, призначені для формування та розвитку рефлексії діяльності та особистісної рефлексії, саморегуляції та здатності до самоуправління, психологічної ресурсності, конструктивних стратегій долаючої поведінки та проактивних копінг-стратегій, а також компонентів ПГІД. Тренінгова програма передбачає можливість специфікації її змісту відповідно до особливостей контингенту.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

Статті у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз:

1. Волуйко О.М. Психологічне супроводження підготовки кадрів для кримінальної міліції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. Науково-теоретичний журнал. Київ. 2005. № 2. С. 291-298.

2. Волуйко О.М. Психологічний зміст феномену інноваційності у ракурсі реформування поліції. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк. 2015. № 2 (37). Т. 3. С. 280-290.

3. Волуйко О.М. Готовність до інноваційної діяльності та діяльнісна рефлексія поліцейських. *Правничий вісник Університету «КРОК»*.- 2018. № 32. С. 205-212.

4. Волуйко О.М. Психологічна готовність до інноваційної діяльності та здатність до самоуправління у керівників поліцейських підрозділів. *Право і безпека*. 2018. № 4 (71). С. 80-84.

5. Волуйко О.М. Психологічна готовність до інноваційної діяльності та індивідуально-стильова саморегуляція поліцейських. *Право і безпека*. 2018. № 3 (70). С. 51-56.

6. Волуйко О.М. Взаємозв'язки психологічної готовності до інноваційної діяльності у правоохоронців з різним її рівнем та копінг-стратегіями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. НЗ4 Серія психологічна. Львів. 2018. Вип. 2. С. 223-232.

Стаття в іноземному науковому виданні, яке входить до міжнародних наукометричних баз:

7. Волуйко О.Н. Психологическая готовность руководителей полицейских подразделений к инновациям реформирования: факторная структура. *РЕМ: Psychology. Educology. Medicine*. 2018. № 4. URL: rem.esrae.ru/21-243.

Наукові праці апробаційного характеру:

8. Волуйко О.М. Актуальність формування професійно значущих якостей у курсантів ВЗО МВС України (оперативно-розшукова спеціалізація). *Актуальні проблеми підготовки кадрів і роботи з персоналом оперативних служб міліції*. Тези доп. Міжнародної науково-практичної конференції Ч. II. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2003. С.133-135.

9. Волуйко О.М. Використання психотренінгових комплексів у ВНЗ МВС України для формування професійно значущих якостей у курсантів. *Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Донецьк, 27-28 травня 2005 року: У 2-х ч. Донецьк: ДЮІ МВС при ДонНУ, 2005. Ч. 2. С. 61-67.

10. Волуйко О.М. Досвід використання психотренінгових комплексів у ВНЗ МВС України для роботи з персоналом органів внутрішніх справ. *Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Донецьк, 26-27 травня 2006 року. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2006. С.273-278.

11. Волуйко О.М. Інноваційна компетентність у контексті діяльності поліції. *Бочаровські читання: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції*. Харків, 13 квітня 2018 р. С. 323-325.

12. Волуйко О.М. Концептуальний підхід формування професійно значущих якостей у курсантів ВНЗ МВС України (оперативно-розшукова спеціалізація). *Актуальні проблеми юридичної психології: Тези доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 29-30 вересня 2006 р.)* Київський нац. ун-т. внутр. справ, 2006. -360 с.

13. Волуйко О.М. Критерії готовності поліцейських до інноваційної діяльності. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, Харків, 30 березня 2018 р. С.289-291.

14. Волуйко О.М. Психологічна сутність феномену інноваційності. *Особистість, суспільство, закон*. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 25 квітня 2019 р. С.316-318.

15. Волуйко О.М. Психопрофілактична робота як частина психологічного супроводження перемінного особового складу. *Психопрофілактична робота з персоналом: науково-методичні та організаційно-практичні питання*. Міжвідомча науково-практична конференція, м. Київ, 28 лютого 2007 року. С.198-203.

16. Волуйко О.М. Тренінги з саморегуляції як актуальний напрямок професійно психологічної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до майбутньої діяльності. *Теорія та досвід застосування тренінгових технологій у практичній психології Друга Всеукраїнська науково-практична конференція*, Київ, 20 жовтня 2005 року. С. 108-111.

17. Волуйко О.М. Психологічна готовність працівників поліції до інновацій у професійній діяльності. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 3 квіт.2019 р.) /МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 312 с. С.168-171.

Публікація, що додатково висвітлює зміст дисертації:

18. Волуйко О.М. Управління професійним стресом керівників органів внутрішніх справ: Навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. 108 с.

АНОТАЦІЇ

Волуйко О.М. Психологічні чинники готовності поліцейських до інновацій у діяльності Національної поліції України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2019.

У дисертації здійснено теоретичний аналіз та емпіричне вивчення проблеми психологічної готовності працівників поліції до інновацій у професійній діяльності. Психологічну готовність працівників поліції до інноваційної діяльності розглянуто як налаштованість поліцейських на активну

поведінку із впровадження інновацій у професійну діяльність, що базується на усвідомленні корисності і доцільності відповідних нововведень, та забезпечується комплексом психологічних чинників, серед яких особистісна та діяльнісна рефлексія, саморегуляція та самоуправління, стратегії долаючої поведінки та проактивні копінгі, психологічна ресурсність.

Визначено факторну структуру психологічної готовності до інноваційної діяльності у поліцейських з різним її рівнем. Розроблено комплексний тренінг для працівників поліції середньої ланки, спрямований на удосконалення цієї характеристики.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна компетентність, копінг-стратегії, психологічна готовність до інноваційної діяльності, психологічна ресурсність, працівники поліції середньої ланки, рефлексія, саморегуляція, самоуправління.

Волуйко О.Н. Факторы готовности полицейских к инновациям в деятельности Национальной полиции Украины. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.06 - юридическая психология. Харьковский национальный университет внутренних дел. Харьков, 2019.

В диссертации осуществлен теоретический анализ и эмпирическое изучение проблемы психологической готовности сотрудников полиции к инновациям в профессиональной деятельности. Психологическая готовность сотрудников полиции к инновационной деятельности рассмотрена как настроенность полицейских на активное поведение по внедрению инноваций в профессиональную деятельность, основанную на осознании полезности и целесообразности соответствующих нововведений, и обеспечивающуюся комплексом психологических факторов, среди которых личностная и деятельностьная рефлексия, саморегуляция и самоуправление, стратегии преодолевающего поведения и проактивный копинг, психологическая ресурсность.

Определена факторная структура психологической готовности к инновационной деятельности у полицейских с разным ее уровнем. Разработан комплексный тренинг для сотрудников полиции среднего звена, направленный на совершенствование этой характеристики.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная компетентность, копинг-стратегии, психологическая готовность к инновационной деятельности, психологическая ресурсность, работники полиции среднего звена, рефлексия, саморегуляция, самоуправление.

Voluiko O.M. Psychological factors of police officers' readiness to innovate in the activities of the National Police of Ukraine

The dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Psychological Sciences in specialty 19.00.06 - Juridical Psychology. Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv, 2019.

The dissertation deals with theoretical analysis and empirical study of the problem of psychological readiness of police officers to innovate in their professional activities.

Psychological readiness of police officers to innovate is considered as the configurability of policemen to engage in active behaviour in the implementation of innovations in professional activity, based on the awareness of the usefulness and appropriateness of relevant innovations, and provided by a complex of psychological factors, including personality and activity reflection, self-regulation and self-management, strategies of coping behaviour and proactive copings, psychological resourcefulness.

The components of the psychological readiness of police officers to innovate at the following levels are determined: cognitive (theoretical knowledge in the field of legal innovation), emotional value (acceptance of innovation as personal value, conviction in the need to work in the innovative mode and responsibility for the results of their work) practical skills in the use of innovative techniques, methods, tools, police technologies).

Psychological technologies for the development of the law enforcement officers' psychological readiness for innovative activity as well as provisions regarding the specificity of such psychological factors of law enforcers' readiness for innovative activity such as personality and activity reflection, self-regulation and self-management, coping strategies, proactive coping, psychological resourcefulness, have been further developed.

It has been established empirically that a high level of PRIA is reflected in a greater manifestation of the reflection of the information base of activity, a reflection of decision-making and goal setting, a lower expression of introspection, as well as an increase in the components of the PRIA, which occurs with the improvement of the reflection components, and weakening introspection and quasi-reflection.

It is determined that a high level of PRIA is manifested in a greater ability to create a subjective model of the situation, to adequately assess and control the course and results of activities, to make rapid changes to the system of self-regulation and self-management, and in that with increasing self-regulatory flexibility, all components of PRIA are increasing. acquires greater advantages with the improvement of modeling processes and increasing independence, the readiness for change increases with the development of the ability to evaluate the course and results of actions, the ability for self-management is more involved in the functioning of the PRIA, whose growth occurs with the development of numerous units of self-management.

An empirical study of coping strategies has found that high levels of PRIA find expression in the tendency to seek more instrumental support, use assertive actions, social contact, and preventive and reflective coping; in updating the components of the PRIA with enhanced productive coping strategies and the inhibition of counterproductive coping strategies.

It is established that a high level of PRIA is characterized by a greater severity of a number of psychological resourcefulness components that reflect openness to relationships and the ability to support others; focus on creative solutions to situations

that necessitate adaptation; the belief that justice is one of the core characteristics of one's personality; the desire to develop certain qualities that will help fully unlock their own potential, as well as the actualization of PRIA, which occurs with the strengthening of numerous components of psychological resourcefulness.

The factor structure of PRIA in police officers with different levels is determined. In the first group three factors were identified, in the second group - five, in the third group - four factors, which indicate the degree of integration of the studied phenomena, which was the largest in the first group. In police officers with high levels of PRIA, updating of components of PRIA is accompanied by an increase in constructive psychological characteristics. In the second group, the components of PRIA become more pronounced not only with the improvement of constructive psychological characteristics, but also with the growth of psychological manifestations that are non-constructive in nature, and with the decrease of those qualities that reflect the humanistic orientation of the personality.

In police officers with a low level of PRIA, its functioning is accompanied by both an increase and a weakening of constructive psychological characteristics, which may indicate the some uncriticality in understanding oneself as a carrier of innovation, as well as an increase in the contribution of non-constructive psychological factors.

Based on the empirical data obtained in the study, a comprehensive training for middle-level police officers was developed to optimize psychological readiness for innovative activity. Training is recommended to be conducted within the framework of advanced training of mid-level police officers, taking into account the specific nature of the contingent and the possibility of appropriate specification of its contents.

Keywords: innovative activity, innovative competence, coping strategies, psychological readiness for innovative activity, psychological resourcefulness, middle-level police officers, reflection, self-regulation, self-management